

A KIADÓ JEGYZETE

Adattári sorozatunk több vonatkozásban is fordulóponthoz érkezett ezzel a kötettel.

Mindenekelőtt – a társintézmények, kollégáink és szegedi egyetemi vezetők véleményét is figyelembe véve – úgy határoztunk, hogy a sorozat címét módosítjuk. Az *Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* elnevezésű vállalkozás mostantól fogva a XVII. századot megelőző vagy követő évtizedek forrás- és szöveganyagának is helyet ad. Figyelmünket továbbra is Szenczi Molnár, Pázmány, Zrínyi, Apácai, Bethlen Miklós korára, s különösen az 1580–1720 közti évtizedek hazai művelődésének hétköznapiakra szeretnénk összpontosítani; de nem tekintjük ezentúl a két századfordulót, s még a jelzett dátumokat se átléphetetlen határkönek. Így kerülhettük el a mostani kötetben is, hogy egy mindenképpen egységes forrásanyagot teljesen külső szempontok alapján megbontsunk (vagy netán e sorozatban való közlését teljesen kizárjuk, bármilyen sok szál fűzi Teleki Sándor 1711-ben kezdődő „peregrináció-szervező” akcióját az előbbi évszázadhoz). És így tervezzük a továbbiakban például olyan adatok tervszerű föltárását-közreadását is, amelyek jórészt az 1560-as, 70-es évekre vezetnek vissza, de az 1600 körül kulmináló későhumanista művelődési törekvések előkészítéséről vallanak.

A kiadó különösen örvendhet annak, hogy egy egészen más szempontból is különbözik ez a kötet az előzőktől. Az eddigi adatföltárás és -publikálás során dominált az idősebb, már visszavonult kutatók gyűjtésének megmentésére irányuló szándék (Herepei János, Jenei Ferenc, Veress Endre és a Szenczi Molnár-kötet közleményeinek néhány szerzője nem érték meg adattári munkájuk megjelenését, sőt két esetben sajtó alá is posztumusz rendeztük művüket). Továbbra se mondunk le ilyen anyagok – egyebek közt éppen hagyatékok – közreadásáról, hiszen a szervezett művelődéstörténeti kutatómunkának nem kicsi az adóssága ezen a téren. Egészséges jelenség azonban és halaszthatatlanul fontos a fiatalabbak fölzárkózása.

A mi vállalkozásunk rendjén ez az első eset, hogy fiatal kutatók vállalták föl és végezték el egy teljes kötet minden munkáját. Helyesírás és paleográfia tekintetében is igen bizonytalan időszakból ránk maradt, ötvennél több kéztől származó, sok köteg levéltári anyagot néztek át; a publikálásra kiválasztott közel kétszáz dokumentum szövegét először elolvasni is nehéz volt; de sietni kellett az alig érthető részletek megoldásával, a sok rövidítés föloldásával, hiszen ezután következhetett csak az átírás és a többszöri összeolvasás, a latin szövegek, betétek, szavak, meg a németből–angolból–hollandból torzított, vagy régies kifejezések, összetételek kiolvasása, s lefordításuk a szövegkritikai apparátus, ill. a szójegyzékek számára; végül elkészítették a tárgyi jegyzetek részleges pótlására is szánt név- és helynévmutatót, az utószót, a nyomdai korrektúrát – mindezt viszonylag igen kevés „felőtt” segítséggel. Az anyagot

tehát teljes egészében a legfiatalabb generáció – filológiai munkában eddig egyáltalán részt nem vett – tagjai végezték. (Ezt nemcsak dicséretükre említjük itt meg; a tapasztalat hiánya is magyarázatul szolgálhat a munka némely fogyatékoságára.)

Természetesen ez a kötet sem érvénytelenítheti a régi igazságot: nincs olyan téma, forráscsoport, korszak stb., aminek kutatását egy generáció bár-mikor is kisajátíthatná – s különösen a filológiában nincs ilyen! A dolog természetéből s különösen a hazai forrásanyag sokféleségből és gyakori „vándorlásából” következik az idősebb és ifjabb nemzedékek együttműködésének szinte föltétlen szükségessége. Esetünkben a Teleki Sándornak 1711-től 1750-ig küldött diák- és tudóslevelek viszonylag igen homogén anyagát aligha adta volna ki a lelkes és hozzáértő szemináriumvezető földolgozásra hallgatóinak, ha nem hívta volna föl figyelmét ezekre a levéltári kötegekre a korszak kitűnő ismerője, Esze Tamás. És a téma távlatos megragadása is lehetetlen lett volna olyan értékes tanulmányok és adatközlések nélkül, mint idősebb és ifjabb Nagy Géza – Kelemen Lajos által is inspirált – közleményei, meg kézíratos összefoglalásai; mint Jakó Zsigmondnak, Esze Tamásnak, Szentiványi Bélának és több kortársuknak a nyugat-európai meg a magyar „előfelvilágosodás” kapcsolatait és fejlődését megvilágító munkái.

Az elődök és az idősebb kutatók ilyen – részben direkt – segítsége azonban nem homályosíthatja el azt a tényt, hogy végül is kezdő, és pedig egyetemista filológusok kötete kerül most a kutatók és érdeklődők kezébe.

A sajtó alá rendezést és a nyomdai előkészítést végző gárda *minden* tagja – élen a szerkesztővel – szegedi bölcsészhallgató; s az volt – nem nagyon régen – a munka tanár-irányítója, és fáradságot nem ismerő lektora is. Senki sem kívánja az *Adattárban* a szegedi egyetemi részvétel erőltetett fokozását; de azért egy-egy ilyen, szemináriumi munkából kinőtt és szinte teljesen külső segítség nélkül készült kötet mégis a különösen frappáns bizonyossága annak, hogy érdemes, vagy éppen szükséges és hasznos a nemzeti örökségünk föltárására szánt munkálatok közül néhányat egyetemi tanszékekre, vagy karra „telepíteni”. Az efféle munkák okvetlenül idő- és energiátöbbletet kívánnak, s kockázattal is járnak. Szeretnénk remélni, hogy nem fölöslegesen, hanem a tárgy és a módszerek megkedveltetésének, alapos megismerésének – s részben talán az igencsak hiányzó filológus-textológus utánpótlás képzésének – hasznával.

*

Természetesen még csak óvatos jóslásokba se bocsátkozhatunk arról, mennyire és miképpen módosíthatja a korszak erdélyi magyar művelődéséről alkotott képünket az itt közölt anyag. A diák-munkaközösség tagjait is óvtuk, szinte eltanácsoltuk attól, hogy újdonságnak tűnő adatokból – mondjuk a Christian Wolff filozófiája s a természettudományok modern megközelítése iránti, viszonylag korai érdeklődés, vagy eddig nem ismert külpolitikai orientáció-kísérletek jeleiből – messzemenő következtetéseket vonjanak le. Bizonyos azonban, hogy többet fogunk tudni ezután az erdélyi fejedelemség „haldoklása” második félszázadának politikai és kulturális viszonyairól, légköréről, az éppen uralkodó hangulatról; különösen a magyar uralkodó osztály és értelmiség legjobbjainak roppant erőfeszítéséről, hogy a maradék országocskát – az ismételt csapások után, amennyire a továbbra is nehéz körülmények engedték – valamelyest fölvirágoztassák, és bekapcsolják az európai fejlődés áram-

körébe. A külföldi kapcsolatok helyreállítására és stabilizálására látszólag csak a kultúra, sőt a felekezeti is determinált, teológicentrikus iskolai-egyetemi művelődés szférájában törekedtek. Valójában – úgy tűnik – néha inkább ürügyül szolgálnak a tudományos, vagy a jól szervezett egyetemi kapcsolatok; esetleg a gazdasági-kereskedelmi vagy éppen a politikai tájékozódást, majd a tárgyalás-kezdeményezést segítik – és leplezik . . .

Az említett törekvéseket – „irányzatukat”, intenzitásukat, hatékonyságukat – bizonyosan kissé másképp látjuk majd Teleki Sándor peregrinus- és tudóslevelezése ismeretében. Mert pusztán e dokumentumok idejében, azonnal elkezdett, tervszerű gyűjtése, egybentartása, megőrzése (amire kevés hazai példa van abból a korból vagy az előző évtizedekből) – már ez is mond valamit.